

УДК 94:[323.22–053.6](477)«1985/1990»

Сергій Кикоть

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 80-Х РОКІВ XX СТОЛІТТЯ

У статті автор зробив спробу об'єктивно й неупереджено, із застосуванням сучасних науково-методологічних підходів, проаналізувати суспільно-політичні настрої української молоді в умовах соціально-політичних трансформацій другої половини 80-х років XX ст. Для досягнення мети поставлені наступні завдання: охарактеризувати ставлення молодих людей до життя, визначити рівень громадсько-політичної свідомості молоді, показати вплив на молодь суспільно-політичних процесів у державі, окреслити ступінь активності та участі у державних процесах.

Встановлено, що друга половина 1980-х років, з огляду на суспільно-політичні настрої української молоді, характеризувалася зростанням її громадсько-політичної активності. На фоні демократичних перетворень зростала зацікавленість суспільно-політичним життям країни. Автор стверджує, що розгортання демократичних процесів в Україні в другій половині 80-х років XX ст., зумовлених появою «перебудови» та «гласності», стало відчутним каталізатором активізації молодіжного руху в республіці.

У другій половині 1980-х рр. під впливом суспільно-політичних чинників у середовищі ЛКСМУ стали виникати неформальні молодіжні та студентські організації, групи, актив яких розчарувався в діяльності комсомолу. Зневіру молоді у політичних цінностях радянського суспільства та авторитеті комсомолу засвідчили численні соціологічні дослідження періоду, що аналізується.

Доведено, що перші молодіжні організації виникли як неформальні культурологічні організації та об'єднання за інтересами, однак вже наприкінці 80-х років відбулася їх широкомасштабна політизація. Поступово молодь переходила від публічних обговорень економічних, екологічних, релігійних, культурницьких проблем до формування численних неформальних самодіяльних об'єднань, які згодом підтримали настрої опозиційних до влади організацій, і сприяла прискоренню соціальних і суспільно-політичних змін в Україні.

Ключові слова: *молодь, молодіжний рух, неформальні об'єднання молоді, комсомол, «перебудова», «гласність».*

В статье автор попытался объективно и беспристрастно, с применением современных научно-методологических подходов, проанализировать общественно-политические настроения украинской молодежи в условиях социально-политических трансформаций второй половины 80-х годов XX века. Для достижения цели поставлены следующие задачи: охарактеризовать отношение молодых людей к жизни, определить уровень общественно-политического сознания молодежи, показать влияние на молодежь общественно-политических процессов в государстве, определить степень активности и участия в государственных процессах.

Установлено, что вторая половина 1980-х годов, с учетом общественно-политических настроений украинской молодежи, характеризовалась ростом ее общественно-политической активности. На фоне демократических преобразований росла заинтересованность общественно-политической жизнью страны. Автор утверждает, что развертывание демократических процессов в Украине во второй половине 80-х годов XX в., обусловленных появлением «перестройки» и «гласности», стало ощутимым катализатором активизации молодежного движения в республике.

Во второй половине 1980-х гг. под влиянием общественно-политических факторов в среде ЛКСМУ стали возникать неформальные молодежные и студенческие организации, группы, актив которых разочаровался в деятельности комсомола. Разочарование молодежи в политических ценностях советского общества и авторитете комсомола показали многочисленные социологические исследования анализируемого периода.

Доказано, что первые организации возникли как неформальные культурологические организации и объединения по интересам, однако уже в конце 80-х годов XX в. произошла их широкомасштабная политизация. Постепенно молодежь переходила от публичных обсуждений экономических, экологических, религиозных, культурных проблем к формированию многочисленных неформальных самостоятельных объединений, которые впоследствии поддержали настроения оппозиционных власти организаций, и способствовала ускорению социальных и общественно-политических изменений в Украине.

Ключевые слова: молодежь, молодежное движение, неформальные объединения молодежи, комсомол, «перестройка», «гласность».

The author has attempted to analyze objectively, using modern scientific and methodological approaches the social and political attitudes of Ukrainian youth in social and political transformations in the second half of the 80s of XX century. To achieve the goal it was followed such objectives: to characterize the attitude of young people to life, to determine the level of public and political awareness of young people, to show the impact to youth social and political processes in the country, to determine the degree of activity and participation in government processes.

It was established that the second half of 1980s, given the social and political attitudes of Ukrainian youth, characterized by the growth of social and political activity. In the context of democratic transformations was growing interest in social and political life of the country. The author argues that the deployment of democratic processes in Ukraine in the second half of the 80s of XX th century, due to the advent of «perebudova» and «glasnost», it became a palpable catalyst in activation of youth movement in the republic.

In the second half of the 1980s under the influence of socio-political factors in the environment it began to emerge LKSМУ informal the youth and student organizations, groups, funds are disappointed in the activities of the Young Communist League. Disheartening of youth in the political values of Soviet society and authority Komsomol were numerous sociological studies have shown the analyzed period.

It is proved that the first youth organizations emerged as informal cultural organizations and associations of interest, but at the end of the 80s there was its large-scale politicization. Gradually young people moving from public discussions of economic, environmental, religious and cultural issues to the formation of numerous informal amateur associations, which later were supported sentiments of opposition to

government organizations and contributed to the acceleration of social and political changes in Ukraine.

Keywords: *youth, youth movement, informal groups of young people, the Komsomol, «glasnost», «perebudova».*

Постановка проблеми. Сьогодні, в умовах становлення громадянського суспільства, євроінтеграційних процесів в Україні важливого значення набуває розуміння сутності та наслідків соціально-політичних трансформацій періоду другої половини 80-х років ХХ ст., які, в підсумку, спричинили здобуття Україною незалежності у 1991 р.

Безумовно, вирішальну роль у вищезгаданих процесах відіграло усвідомлення громадянами України необхідності кардинальних, рішучих змін у всіх сферах життя. А особливо це стосувалося молоді, яка, як відомо, завжди відігравала значну роль у суспільстві. Приймаючи безпосередню чи опосередковано активну участь у тих чи інших важливих подіях життя країни, молодь сприяє прискоренню соціальних і суспільно-політичних змін. На переломних етапах історичного процесу саме молодь стає тією частиною населення, яка найшвидше відчуває динаміку деформації суспільної свідомості та зіткнення нових і старих цінностей. Молодь починає відповідно реагувати на такі зміни, і в цьому відношенні не можна не погодитись з В. Головеньком і О. Корнієвським, що саме вона «виступає своєрідним барометром суспільно-політичного розвитку» [Головенько, 1994: с. 27].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних учених, які в контексті власних наукових розвідок розглядали деякі аспекти обраної нами проблеми, варто відмітити дослідження В. Головенька [Головенько, 1997], М. Багмета [Багмет, 2005], Ю. Бобровніка [Бобровнік, 2010], Н. Гордіної [Гордіна, 2010], Т. Киричук [Киричук, 2003], В. Кулика [Кулик], К. Левчука [Левчук, 2002], Т. Пашиніної [Пашиніна, 2004] тощо. Проте питання суспільно-політичних настроїв української молоді в умовах соціально-політичних трансформацій другої половини 80-х років ХХ ст. потребує більш глибокого, ґрунтовного вивчення.

Мета написання статті. Автор статті ставить за мету здійснити спробу проаналізувати суспільно-політичні настрої української молоді в умовах соціально-політичних трансформацій другої половини 80-х років ХХ ст. Для досягнення мети поставлені наступні завдання: охарактеризувати ставлення молодих людей до

життя, визначити рівень громадсько-політичної свідомості молоді, показати вплив на молодь суспільно-політичних процесів у державі, окреслити ступінь активності та участі у державних процесах.

Виклад основного матеріалу. Зміни в радянському суспільстві називали впродовж тривалого періоду, а найбільш інтенсивно почали відбуватися з приходом до владного керма в СРСР нового керівника – М. Горбачова. На пленумі ЦК КПРС у березні 1985 р. було проголошено наміри влади здійснити ряд реформ. Зміст курсу, запропонованого енергійним генсеком, виражала формула: через прискорення соціально-економічного розвитку країни – до нового якісного стану радянського суспільства. Проте зміна гасел у союзному центрі ще не означала зміни політики на місцях, зокрема в УРСР, де до кінця 1980-х років все залишалося по-старому. На противагу наростанню нових суспільно-політичних тенденцій, у республіці проводився жорсткий консервативний курс. Як результат – відсутність серйозних зрушень в економічному та соціальному житті, відставання від загальносоюзних перебудовчих процесів, загроза екологічної катастрофи (із головним акцентом на Чорнобилі), негативне ставлення Комуністичної партії України до новостворюваних громадських організацій, учасники яких вказували на соціальні, екологічні проблеми, посилення політики русифікації та, відповідно, звуження сфери побутування української мови, штучне обмеження доступу до інформації про сучасне й минуле України, – усе це сколихнуло українське суспільство [Даниленко, 2011: с. 5-6].

Проголошена союзною московською владою політика гласності спровокувала розгортання в Україні нового явища: у другій половині 1980-х рр. розпочалося громадське обговорення актуальних суспільних проблем. Головними були такі проблеми: захист та відновлення прав і позицій української мови, якість освіти, становище культури, білі плями історії, стан навколишнього середовища та розвитку економіки. Гласність активізувала суспільство, з'явилися пошуки виходу з кризи. Молодь проявила зацікавленість і взяла активну участь у дискусіях, що проводилися в Українському культурологічному клубі, Товаристві Лева, дискусійних політичних клубах при комсомольських організаціях, «Спадщині» та «Громаді».

Гласність спровокувала стрімкий розвиток свободи слова в Україні, активізувала процес відновлення історичної правди, що отримав назву «ліквідація білих плям». У другій половині 1980-х рр. стали повертатися «забуті» імена відомих діячів у сфері культури,

науки, політики. Розширювався доступ до архівів, з'явилися можливості ознайомитися з працями українських дослідників. Поява нової історичної інформації посприяла розгортанню обговорення важливих історичних проблем з участю широкого загалу, що сприяло переосмисленню минулого та появі плюралізму думок з правом на альтернативний погляд. Відбувався процес своєрідної деформації усталених стереотипів, що супроводжувався появою нових інтерпретацій відомих фактів та процесів із переоцінкою діяльності історичних осіб, осмислення сучасності через призму історичного досвіду [Курас, 2003: с. 336]. Свідченням цього стало інформаційне насичення альтернативної молодіжної преси кінця 1980-х рр., де близько 70% друкованих площ займала інформація, що стосувалася історії діяльності ОУН-УПА та аналітичних матеріалів про становище України в складі СРСР. Тому навіть часткове повернення народів України історичної правди призвело до прозріння частини представників політичної та культурної еліти, яка стала в авангарді українського національно-визвольного руху кінця 1980-х рр. [Курас, 2003: с. 341].

Можна стверджувати, що розгортання демократичних процесів в Україні в другій половині 1980-х рр., зумовлених появою «перебудови та гласності», стало відчутним каталізатором активізації молодіжного руху в республіці. У середині 1980-х рр. ініціатива молоді характеризувалася зростаючою тенденцією до поглиблення протистояння між офіційною, державною організацією ЛКСМУ та молодіжною неформальною самодіяльністю. Комсомол втрачав авторитет та свій вплив на молодь. Між офіційною партійно-державною політикою влади та реальними проблемами молодого покоління існували суперечності, які не усувалися шляхом компромісів. У другій половині 1980-х рр. під впливом суспільно-політичних чинників у середовищі ЛКСМУ стали виникати неформальні молодіжні та студентські організації, групи, актив яких розчарувався в діяльності комсомолу [Бобровнік, 2010: с. 33].

Молодь підтримувала політику перебудови і з її поглибленням, особливо з розвитком «гласності», вона стала більш інформаційно підкованою, її вже не задовольняли ідеологічні постулати. Відбувався відрив комсомолу від молоді, бюрократизація спілки. На низькому рівні була поставлена ідейно-виховна робота, яку проводила організація. Догматизм, формалізм, розрив між словом і ділом у політичній і соціально-економічній практиці знижували ефективність виховного впливу. На політзаняттях, політінформаціях, у газетах, по радіо й телебаченню молодь чула про успіхи, а в житті

зіштовхувалася з нерозв'язаністю життєво важливих для країни, для кожного громадянина проблем. Соціологічні дослідження, проведені 1987 р. Науково-дослідним центром молодіжних проблем ЦК ЛКСМУ й Президії Академії наук УРСР, засвідчили, що тільки 9% опитаних вважали політзаняття джерелом інформації [Гордіна, 2010: с. 140].

Станом на 1985 р. ВЛКСМ об'єднувала 42 млн. юнаків і дівчат. комсомольська організація УРСР налічувала майже 7 млн. осіб. Станом на 1 січня 1988 р. чисельність республіканської комсомольської організації складала 6 млн. 260 тис. 365 осіб, скоротившись за 1987 р. більше, ніж на 5,4%. Прийом до комсомолу зменшився на 50,2%. Якщо за 5 років (1982-1986 рр.) вибуло з організацій без зняття з обліку 200 тис. юнаків і дівчат, то тільки за 1987 р. – майже 189 тис. До осені 1989 р. кількість комсомольців скоротилась до 5 млн. [Гордіна, 2010: с. 140].

Можна констатувати зневіру молоді у політичних цінностях радянського суспільства та авторитеті комсомолу, яку засвідчили соціологічні дослідження 1987 р., згідно з якими лише 32% молоді вважали, що політичні цінності радянського суспільства уособлюють їх інтереси, тільки 6% комсомольців вважали, що у їх первинній організації повністю враховуються інтереси і потреби молоді, а 43% відзначали, що враховуються частково. Це, у свою чергу, орієнтувало молодь на пошук інших шляхів задоволення власних потреб [Багмет, 2005: с. 171-172].

У другій половині 1980-х рр. комсомол України опинився в стадії стагнації, коли виразно проявилися ознаки кризи цієї організації. У 1990-1991 рр. у молодіжному середовищі значного поширення набули антикомуністичні настрої. Так, за даними різних опитувань, більше 50% молодих людей негативно оцінювали діяльність комсомолу та КПУ. Незначна практична діяльність центральних і місцевих органів влади у сфері молодіжної політики не покращували й без того складне соціальне становище молоді [ЦДАГО, арк. 115]. Для настрою найактивнішої верстви суспільства цих років характерне відчуття безвиході, зневіри, унікального історичного песимізму, переконання, що у правлячій партії немає серйозної цілеспрямованої молодіжної політики. В Україні так і не з'явилися молодіжні організації, готові до конструктивної співпраці з КПУ та ЛКСМУ [ЦДАГО, арк. 116]. Протягом 1990 р. керівництво ЛКСМУ лише хворобливо протестувало проти дій опозиційних молодіжних об'єднань та вимагало від влади заборони діяльності «екстремістських» організацій молоді [ЦДАГО, арк. 77].

1991 р. характеризувався проявом гострої кризи в лавах ЛКСМУ. Свідченням розколу організації стала III Республіканська конференція ЛКСМУ «Молодь за демократичний соціалізм» (МДС), що пройшла 17-18 травня 1991 р. У її роботі взяло участь понад 600 делегатів. У доповідях та виступах делегатів з областей висловлювалася стурбованість загостренням суспільно-політичної ситуації в країні. Промовці зазначили, що проведена на XXV з'їзді ЛКСМУ під гаслом демократизації ревiзiя основних принципів її побудови і діяльності порушила внутрішні зв'язки в організації, призвела до відриву його керівних органів від низових комсомольських організацій. Це суттєво послабило вплив Спiлки на вирішення молодіжних проблем, спричинило зниження її авторитету серед молоді. Наводилися дані, що з 1989 по 1990 рр. чисельність ЛКСМУ (МДС) зменшилася з майже 7 млн. до 3,7 млн. членів [ЦДАГО, арк. 132]. Делегати підкреслювали, що подальше збереження такого становища може призвести до повного розпаду комсомолу. У багатьох випадках зазначалося, що серйозної шкоди Спiлці завдали намагання деяких комітетів комсомолу дистанціюватися від КПУ.

У середовищі молоді падав авторитет батьків та вчителів, формувалося ставлення до навчальних закладів, особливо школи, як до рутини, примусовості. Школа, у більшості випадків, виховувала у молоді подвійні стандарти: написане і сказане вчителем – це одне, а в житті все по-іншому. У свою чергу, це знижувало інтерес до суспільних справ. Не було особистої відповідальності за долю держави, знецінювалися ідеали, що пропагувалися радянською владою. Відбувалася також поляризація інтелектуального та духовного рівня молодих людей: цинічні та байдужі, з одного боку, та ідейні, активні шукачі правди – з іншого. Склалася ситуація, коли пропаговані «цінності соціалізму» існували окремо від реальної поведінки людей [Гордіна, 2010: с. 139].

Причинами неформальної активності студентів було невдоволення як політикою взагалі, так і становищем вищої школи зокрема. Серед частини студентської молоді були популярні ідеї політичного плюралізму, висловлювалися думки про створення альтернативних партій і молодіжних спілок, підтримувалася ідея створення Народного руху України. Не влаштовував студентів і процес перебудови вищої школи, якість викладання, особливо суспільних дисциплін, невирішеність соціально-побутових питань.

Пересічна радянська молода людина, виходячи на рівень самостійного життя, все одно залишалась цілковито залежною від

батьків. Держава не могла створити належні умови для отримання молоддю людиною сучасної освіти і тим самим забезпечити їй впевненість в майбутньому. В той же час в нових поглядах на життя з боку молоді все більше простежувалось тяжіння до високих стандартів життя. Цікавими у цьому відношенні є дані, що ілюструють рівень турботи радянської держави про своє молоде покоління. У середині 80-х років частка витрат на освіту, у відсотках до валового національного продукту, складала в СРСР лише 2,7% (у Франції – 7,1%, в Японії – 6,3%), у цілому ж видатки на освіту в розрахунку на душу населення в 1985 р. в США були вищими від СРСР у 6 разів. Тож закономірно, що проведені в 1988 р. соціологічні дослідження виявили, що 9 із 10 молодих робітників у віці до 30 років були абсолютно не задоволені своїм матеріальним становищем [Киричук, 2003: с. 142].

У молодого покоління зростала незадоволеність самим змістом суспільного життя. Поглиблювалась застаріла криза системи освіти. В цих умовах деформація світоглядних форм та ідеологічна переорієнтація молоді швидко наростали. Педагоги в школах, викладачі в вузах, найближче стикаючись з проблемами молоді, вимушені були закривати очі на те, що членство в комсомольській та піонерській організаціях стало лише номінальним і розглядалось як таке, що в майбутньому якщо і не принесе користі, то просто не зашкодить у професійному чи політичному зростанні. Таким чином, навіть зовні ставав помітним «процес все більшого відчуження молоді від ритуальних форм соціальної активності» [Киричук, 2003: с. 143].

У розглядуваний нами період молодь зацікавлено поставилась до висвітлення маловідомих сторінок історії України, які протягом тривалого часу відверто фальсифікувалися. Тривожною залишалася доля багатьох історико-культурних пам'яток.

Молодь однією з перших підняла свій голос за збереження унікальних пам'яток минулого. В різних регіонах республіки виникли різноманітні культурологічні клуби, товариства, об'єднання, гуртки. Вони поставили в центрі своєї уваги не безперспективні дискусії, а конкретні практичні дії в пам'яткоохоронній роботі. Молодь Києва, Полтави, Чернігова, Черкас, Запоріжжя, інших культурних центрів у вільний від роботи і навчання час звільняли від сміття архітектурні об'єкти, встановлювали охоронні зони навколо пам'яток, впорядковували кладовища.

В процесі здійснення культурологічної роботи, масових благодійних акцій, молодь цілком закономірно замислювалась над причинами такого стану пам'яток і розуміла, що основна причина полягала не у безгосподарності окремих керівників, безпорадності організацій та установ, а у повній зневазі різного рівня політичного і радянського керівництва до історії та культури, їх бажання вибірково використати спадок минулого у своїх політичних цілях [Пашиніна, 2004: с. 86-88].

Молодіжні об'єднання взяли активну участь у виборах народних депутатів СРСР навесні 1989 р. За списком Народного Руху України вони агітували за Д. Павличка, В. Яворівського та інших. «Товариство Лева» активно підтримувало українського поета Р. Братуся.

Політична боротьба навколо виборів активізувала національно свідому молодь. Навесні 1989 р. багатьом молодіжним організаціям стало зрозуміло, що потрібна координація дій на всеукраїнському рівні. 25 травня 1989 р. відбулася установча конференція львівського «Студентського братства», на якій були прийняті статут, програма, звернення до студентів України, обрана керівна Рада братства. З привітальним словом перед учасниками конференції виступили представники Руху, Товариства української мови імені Т. Шевченка, Товариства Лева та Спілки українських студентів Канади. Студентське братство відразу включилося в політичну діяльність [Пашиніна, 2004: с. 93].

Настрої молодіжної аудиторії середовища того часу зафіксувало соціологічне дослідження «Міжнаціональні відносини в умовах перебудови: оцінка молоді», проведене в грудні 1988 – травні 1989 рр. у містах Львівської, Черкаської та Дніпропетровської областей. Більшість опитаних відзначили необхідність гармонізації федеративних відносин в СРСР, встановлення адекватних взаємин між центральною і місцевою владою, утвердження республіканського госпрозрахунку. Складовими частинами змін вважали: підйом на якісно новий рівень економіки, встановлення соціальної справедливості перш за все у сфері виробленої продукції на республіканському, обласному, районному рівнях, подальший розвиток демократії та гласності.

Молоді люди відверто заявляли, що їм нічого невідомо про внесок інших республік СРСР у розвиток України та її областей, співвідношення обміну між республікою та загальносоюзною економікою. Абсолютна більшість висловились за корінні зміни у

мовній політиці на користь української мови, підтримала ідею створення «народних фронтів»[Пашиніна, 2004: с. 93-94].

Влітку 1989 р. у Харкові та Львові виникли відділення Спілки незалежної української молоді (СНУМ), які проголосили метою діяльності досягнення політичного плюралізму в суспільстві, виховання молоді у дусі поваги до національної символіки – синьо-жовтого прапора та тризуба. СНУМ домагався визнання Державним гімном України пісні «Ще не вмерла Україна».

Слід зауважити, що значна частина СНУМівської молоді швидко радикалізувалася, вимагала негайного встановлення незалежності України, брала за приклад українських січових стрільців та вояків УПА для обґрунтування своїх поглядів. Активісти СНУМ закликали студентів оголосити бойкот кафедр суспільних наук, відмінити викладання філософії, політичної економії, інших суспільних наук. 3 серпня 1989 р. по травень 1990 р. СНУМ провела 27 масових акцій, у тому числі 23 – несанкціоновані, в яких взяли участь 64 тисячі осіб.

Серед інших демократичних молодіжних організацій СНУМ брала активну участь в акції студентського єднання в лютому 1990 р. Студенти Дніпропетровська, Дніпродзержинська, Донецька, Києва, Львова, Харкова і Чернівців оголосили страйки. У Києві страйкували всі найбільші навчальні заклади. Декілька тисяч студентів університету, політехнічного, педагогічного, художнього, театального, інженерно-будівельного інститутів та інституту народного господарства пікетували власні вузи. Вони підносили не лише соціально-економічні гасла, але й висували політичні вимоги. Серед них – скасування 6 статті Конституції СРСР та припинення втручання КППС в економіку, освіту, мистецтво та науку [Пашиніна, 2004: с. 95-96].

Висновки. Таким чином, друга половина 1980-х років, з огляду на суспільно-політичні настрої української молоді, характеризувалася зростанням її громадсько-політичної активності. На фоні демократичних перетворень зростала зацікавленість суспільно-політичним життям країни. Можна стверджувати, що розгортання демократичних процесів в Україні в другій половині 80-х років ХХ ст., зумовлених появою «перебудови» та «гласності», стало відчутним каталізатором активізації молодіжного руху в республіці.

У розглядуваний період ініціатива молоді характеризувалася зростаючою тенденцією до поглиблення протистояння між офіційною, державною організацією ЛКСМУ та молодіжними

неформальними об'єднаннями, що були фактично альтернативою комсомолу. Перші молодіжні організації виникли як неформальні культурологічні організації та об'єднання за інтересами, однак вже наприкінці 80-х років відбулася їх широкомасштабна політизація.

Поступово молодь республіки переходила від публічних обговорень економічних, екологічних, релігійних, культурницьких проблем до формування численних неформальних самодіяльних об'єднань, які згодом підтримали настрої опозиційних до влади організацій, і сприяла прискоренню соціальних і суспільно-політичних змін в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

- Багмет, 2005.* – Багмет М. Комсомол та неформальні об'єднання України в період «перебудови» / М. Багмет, С. Сорока // Політичний менеджмент. – 2005. – №6. – С. 164-181.
- Бобровнік, 2010.* – Бобровнік Ю. В. Суспільно-політична діяльність громадських організацій молоді в Україні (1985-1996 рр.): дис... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Ю. В. Бобровнік; ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2010. – 213 с.
- Головенько, 1997.* – Головенько В. А. Український молодіжний рух у ХХ столітті (історико-політологічний аналіз основних періодів) / В. А. Головенько. – К. : А.Л.Д., 1997. – 160 с.
- Головенько 1994.* – Головенько В. А. Український молодіжний рух : історія та сьогодення / В. А. Головенько, О. А. Корнієвський. – К. : Наук. думка, 1994. – 111 с.
- Гордіна, 2010.* – Гордіна Н. Суспільно-політичні настрої української молоді в період «перебудови» (1985-1991 рр.) / Н. Гордіна // Наукові записки з української історії: Зб. наук. статей. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – Вип. 24. – С. 138-143.
- Даниленко, 2011.* – Даниленко В. М. Шлях до незалежності: громадські рухи й суспільні настрої в УРСР другої половини 1980-х рр. / В. М. Даниленко, М. К. Смольницька // Український історичний журнал. – 2011. – №4. – С. 4-22.
- Киричук, 2003.* – Киричук Т. М. Суспільно-політичні та соціально-економічні передумови виникнення молодіжного неформального руху у 80-х роках ХХ ст. / Т. М. Киричук // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія «Історія». – Миколаїв, 2003. – Т. 27. – С. 141-144.
- Кулик* Кулик В. Молода Україна : сучасний організований молодіжний рух та неформальна ініціатива : дослідження [Електронний ресурс] / В. Кулик, Г. Голобуцька, О. Голобуцький. – Режим доступу : <http://golob.narod.ru/kniga.html>. – Заголовок з екрану.
- Левчук, 2002.* – Левчук К. І. Неформальний рух в Україні (1986–1988 рр.) / К. І. Левчук // Наук. записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Сер. Історія. – Вінниця, 2002. – Вип. 4. – С. 167–173.

- Пашиніна, 2004. – Пашиніна Т. С. Молодіжний рух в Україні в другій половині 50-х – 80-х рр. XX ст. : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Т. С. Пашиніна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова / Т. С. Пашиніна. – К., 2004. – 223 с.
- Курас Політична історія України. XX століття : у 6 т. / редкол. : І. Ф. Курас та ін. – К. : Генеза, 2003. – Т. 6 : Від тоталітаризму до демократії (1945–2002) / О. М. Майборода, Ю. І. Шаповал, О. В. Гарань та ін. – 696 с.
- ЦДАГО ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 25. – Спр. 2903. Записки, довідки, листи ЦК КПРС і ЦК ВЛКСМ, ЦК Компартії України, його відділу по зв'язках з радами, політичними організаціями, ЦК ЛКСМУ (МДС) про збори голів галузевих комітетів, керівників членських організацій Федерації незалежних профспілок України. Основи молодіжної політики, про стан у ЛКСМУ і піонерській організації України, надання їм допомоги, підсумки III конференції ЛКСМУ (МДС) про підписання нового Союзного договору, інші питання діяльності профспілок, молодіжних організацій і громадських об'єднань. 07.01.1991–12.08.1991, 307 арк.

REFERENCES

- Bagmet, 2005 – Bagmet M. Komsomol ta neformalni obyednannya Ukrayiny v period «perebudovy» / M. Bagmet, S. Soroka // Politychnyj menedzhment. – 2005. – №6. – S. 164-181.
- Bobrovnik, 2010 – Bobrovnik Yu. V. Suspilno-politychna diyalnist gromadskykh organizacij molodi v Ukrayini (1985-1996 rr.): dys... kand. ist. nauk: spets. 07.00.01 «Istoriya Ukrayiny» / Yu. V. Bobrovnik; DVNZ «Pereyaslav-Khmelnitskyj derzhavnyj pedagogichnyj universytet imeni Grygoriya Skovorody». – Pereyaslav-Khmelnitskyj, 2010. – 213 s.
- Golovenko, 1997 – Golovenko V. A. Ukrayinskyj molodizhnyj rukh u XX stolitti (istoryko-politologichnyj analiz osnovnykh periodiv) / V. A. Golovenko. – K. : A.L.D., 1997. – 160 s.
- Golovenko, 1994 – Golovenko V. A. Ukrayinskyj molodizhnyj rukh : istoriya ta sogoennya / V. A. Golovenko, O. A. Korniyevskyj. – K. : Nauk. dumka, 1994. – 111 s.
- Gordina 2010 – Gordina N. Suspilno-politychni nastroyi ukrayinskoyi molodi v period «perebudovy» (1985-1991 rr.) / N. Gordina // Naukovi zapysky z ukrayinskoyi istoriyi: Zb. nauk. statej. – Pereyaslav-Khmelnitskyj, 2010. – Vyp. 24. – S. 138-143.
- Danylenko, 2011. – Danylenko V. M. Shlyakhy do nezalezhnosti: gromadski rukhy j suspilni nastroyi v URSR drugoyi polovyny 1980-kh rr. / V. M. Danylenko, M. K. Smolnitska // Ukrayinskyj istorychnyj zhurnal. – 2011. – №4. – S. 4-22.
- Kyrychuk, 2003 – Kyrychuk T. M. Suspilno-politychni ta sotsialno-ekonomichni peredumovy vynyknennya molodizhnogo neformalnogo rukhu u 80-x rokax XX st. / T. M. Kyrychuk // Naukovi pratsi Chornomorskogo derzhavnogo universytetu imeni Petra Mogily. Seriya «Istoriya». – Mykolayiv, 2003. – T. 27. – S. 141-144.
- Kulyk Kulyk V. Moloda Ukrayina : suchasnyj organizovanyj molodizhnyj rukh ta neformalna iniciatyva : doslidzhennya [Elektronnyj resurs] / V. Kulyk, G. Golobutska, O. Golobutskyj. – Rezhym dostupu : <http://golob.narod.ru/kniga.html> – Zagolovok z ekranu.

- Levchuk, 2002* – Levchuk K. I. Neformalnyj rukx v Ukrayini (1986–1988 rr.) / K. I. Levchuk // Nauk. zapysky Vinnytskogo derzh. ped. un-tu im. M. Kocyubynskogo. Ser. Istoriya. – Vinnytsya, 2002. – Vyp. 4. – S. 167-173.
- Pashynina, 2004* – Pashynina T. S. Molodizhnyj rukx v Ukrayini v drugij polovyni 50-kx – 80-kx rr. XX st. : dys. ... kand. ist. nauk : spets. 07.00.01 «Istoriya Ukrayiny» / T. S. Pashynina ; Nats. ped. un-t im. M. P. Dragomanova / T. S. Pashynina. – K., 2004. – 223 s.
- Pashynina 2004* – Politychna istoriya Ukrayiny. XX stolittya : u 6 t. / redkol. : I. F. Kuras ta in. – K. : Geneza, 2003. – T. 6 : Vid totalitaryzmu do demokratiyi (1945–2002) / O. M. Majboroda, Yu. I. Shapoval, O. V. Garan ta in. – 696 s.
- TSDAGO* TSDAGO Ukrayiny. – F. 1. – Op. 25. – Spr. 2903. Zapysky, dovidky, lysty TsK KPRS i TsK VLKSM, TsK Kompartiyi Ukrayiny, jogo viddilu po zvyazkakx z radamy, politychnymy organizatsiyamy, TsK LKSMU (MDS) pro zbory goliv galuzevykx komitetiv, kerivnykiv chlenskykx organizacij Federaciji nezalezhnykx profspilok Ukrayiny. Osnovy molodizhnoyi polityky, pro stan u LKSMU i pionerskij organizaciji Ukrayiny, nadannya yim dopomogy, pidsumky III konferentsiyi LKSMU (MDS) pro pidpysannya novogo Soyuznogo dogovoru, inshi pytannya diyalnosti profspilok, molodizhnykx organizacij i gromadskykx obyednan. 07.01.1991–12.08.1991, 307 ark.

Надійшла до друку 19.06.2014.

УДК 130.123.4

Володимир Отрешко

ДУХОВНА СВОБОДА ОСОБИСТОСТІ

Розглядається роль духовної свободи особистості у системі українського суспільства. Нині для українського суспільства притаманний пошук ефективних моделей політичного, економічного і соціального розвитку. Тому в сучасному політичному дискурсі часто йдеться про скерованість української політики на Схід і Захід, про різні моделі розвитку, які матимуть позитивний вплив на подальший поступ держави. Але мало хто звертає увагу на те, що ефективність наявних в історії людства моделей була високою лише за умови їх зв'язку з духовними джерелами народу, відповідності економічних запитів суспільства духовним. На жаль, в Україні питання духовності виявляється актуальним тільки на період виборів, а в проміжку між ними губляться за політичними чварами державної управлінської верхівки, що істотно підриває потенціал нації, заважає створенню національно свідомої еліти суспільства. Для нормального функціонування сучасного цивілізованого суспільства необхідні вільні особистості, високорозвинені розумово, морально та фізично. В зв'язку з цим для людини важливою є ціла низка свобод. Говорячи про свободу економічну, варто зазначити, що вона включає в себе свободу прийняття економічних рішень та дій. Людина є вільною у виборі виду діяльності, має право вирішувати, у якій галузі та